

Münazarat ve Özgürlükçü Yönetim

Nimet Demir

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu 20. Yüzyılın başlarında kendisine emperyal amaçlarla yaklaşan güçlü devletlerin kuşatması altında bulunmanın dışında, kendi içinde de ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel pek çok problemle karşı karşıya bulunmaktaydı. İçinde bulunulan sorunlar yüzeysel tedbirlerle aşılacak türden değildi. Nitekim 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında 1876 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yapılan değişiklikler, köklü yenilikler getirmekteydi. Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri *Münazarat* isimli eserinde bu köklü değişiklikleri geleneksel İslam anlayışı ile bağdaştıramayan kitlelere, bunların sahih İslam anlayışı ile barışık olduğunu anlatır ve delillerini sıralar.

SAİD NURSİ'NİN İKİ AYRI DÖNEM ESERLERİNE BAKIŞ

Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri ilk dönem başta Münazarat olmak üzere, *Sünubat*, *Muhakemat*, *Hutbe-i Şamiye* gibi Eski Said dönemine ait eserlerini İslam'ın ihyası amacı doğrultusunda ele almışken, Yeni Said dönemine ait *Sözler*, *Lem'alar*, *Mektubat*, *Asa-yı Musa* gibi eserlerinde de imanın ihyasını amaç edinmiştir. Nitekim *Muhakemat* isimli eserinde İslam'a zaman içinde karışan ve İslam'ın malı olmayan unsurların ayıklanması gerektiğine değinerek, bu ayıklamanın yöntemlerini gösterirken,

Eski Said dönemi eserlerinde, özellikle *Münazarat'ta* muhataplar Müslüman halktır. Bu muhataplar yeni gelişmelerden endişe etmekte, Bediüzzaman'a, dinlerine zarar geleceği korkusunu izhar etmektedirler.

Hutbe-i Şamiye'de Avrupa'nın gelişmişliğine karşın İslam Dünyasının geri kalışının nedenleri üzerinde durarak çözümlerini ortaya koyar. Bediüzzaman Hazretleri'nin her iki dönemde ki muhatapları farklı olduğundan, bu dönemlerde ele aldığı aynı meselelerde, farklı tavırlar sergilediğini görmekteyiz.

Eski Said dönemi eserlerinde, özellikle *Münazarat'ta* muhataplar Müslüman halktır. Bu muhataplar yeni gelişmelerden endişe etmekte, Bediüzzaman'a, dinlerine zarar geleceği korkusunu izhar etmektedirler. *Münazarat'ta*, muhatapların, Bediüzzaman Hazretleri'ne söyledikleri "dine zarar gelmesin de ne olursa olsun" sözünde, bu kaygı açıkça görülmektedir. Bediüzzaman Hazretleri, Eski Said eserlerinde Müslüman muhatapları ile "biz bize" rahatlığı içinde münazarada bulunmakta ve öz eleştiri yapmaktadır. Bu dönemde muhataplar tarihsel sorumluluğu yerine getirmemenin mahçubiyeti içersinde ezik ve savunma pozisyonunda iken, Bediüzzaman bir siyasetçi, bir sosyolog, bir doktor, bir hakim rolü üstlenmiş bulunmaktadır. Dolayısı ile hükümlerinde, teşhisinde ve tasarruflarında bu rahatlığın izleri açıkça görülmektedir.

Yeni Said dönemi eserlerinde artık ele alınan sorunlar ve muhatap değişmiş, rol farklılaşmıştır. Bu dönem Bediüzzaman'ın ifadesinde "günahların çokça işlendiği, yabancı adetlerin ülkeyi istila ettiği, İslam dışı adetlerin insanlar arasında revaç bulduğu ve sapkınlıkların tahribatta bulunduğu" bir dönemdir. Keza yine inkar-ı uluhiyet fikirlerinin dolaştığı, diğer iman umdelerine saldırıların arttığı bir dönem yaşanmaktadır. Bu dönemde dinsizler tarafından tenkit edilen, bilim adamları tarafından itiraza uğrayan imani meseleler ele alınıp izah edilmektedir. Yine haddini aşarak İslam'a saldırıda bulunanlara cevap yetiştirilmektedir. Dolayısı ile bu eserlerde ilk dönemin aksine İslami meselelerde savunma güdüsü, eldekini kaybetme endişesi kendini ortaya koymaktadır. Nitekim Bediüzzaman Hazretleri 27. Söz'de içtihad bahsi gündeme getirildiğinde, zaman ve şartları nazara vererek bu endişeli tavrını "Nasilki kışta, fırtınaların şiddetli olduğu bir vakitte, dar delikler dahi seddedilir. Yeni kapıları açmak, hiçbir cihetle kâr-ı akıl değil. Hem nasilki büyük bir selin hücumunda, tamir için duvarlarda delikler açmak gark olmağa vesiledir. Öyle de, şu münkerat zamanında ve âdât-ı ecânibin istilâsı anında ve bid'aların kesreti vaktinde ve dalâletin tahribatı hengâmında, içtihad namıyla, kasr-ı İslâmiyetten yeni kapılar açıp, duvarlarından muharriblerin girmesine vesile olacak delikler açmak, İslâmiyet'e cinâyetir" sözleriyle ifade eder.

Bediüzzaman Hazretleri'nin ilk dönem eserleri, bilhassa *Münazarat*, Bediüzzaman Hazretleri'nin İslam'a, insana, kamu yönetimine bakışını anlama ve kavrama açısından bize bulunmaz bir imkan sunmaktadır.

MÜNAAZARAT VE ÖZGÜRLÜKÇÜ YÖNETİM

Bu genel değerlendirmeden sonra, bizim asıl üzerinde duracağımız konu, Münazarat isimli eserini esas alarak Bediüzzaman'ın çoğulcu ve özgürlükçü bir yönetimde halkın rolüne bakışıdır.

Bilindiği gibi monarşi ile yönetilen Osmanlı'da 1808 yılında imzalanan Sened-i İttifak antlaşması ile padişahın yetkileri kısıtlanmaya başlamıştır. Bunu 1876 yılında imzalanan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve 1908 yılında ilan edilen

İkinci Meşrutiyet izlemiştir. Padişahın yetkilerinin kısıtlanması ile sonuçlanan bu serüvende halkın çoğunluğunu teşkil eden Müslüman ahalinin herhangi bir dahli olmamıştır. Genelde, imtiyazlı bir azınlığın kendilerini ilgilendiren hususlarda imtiyazlarının güvence altına alınması ve dış baskılar, bu hareketlerde başat rol oynamıştır. Nitekim 1808 yılında yapılan Sened-i İttifak sözleşmesi, Padişah ile Anadolu ve Rumeli Ayanları arasında akdedilmiştir. Yine 1876 Anayasası İngiltere, Fransa ve Rusya'nın gayrimüslim azınlıkların haklarını bahane ederek Osmanlı'nın iç işlerine karışması üzerine, buna engel olmak için Mithat Paşa ve arkadaşlarının zorlaması ile yapılmış, 1908 yılındaki ikinci Meşrutiyet'in ilanı da Jön Türk ordu ve dış güçlerin baskısı sonucu gerçekleşmiştir. Padişahın yetkilerini devretmeye mecbur bırakan hareketi azınlık bir gurubun gerçekleştirilmesi, bu hareketin içerisinde halkın olmaması, Padişahın yetkilerinin halkın değil, Padişahı buna zorlayan azınlığın eline geçmesini netice vermiştir. Bir bakıma monarşi yerini oligarşiye devretmiştir.

Tüm bunları gören Bediüzzaman Said Nursi, çoğulcu ve özgürlükçü bir yönetimin özelliklerini ortaya koymaktan maada, böyle bir idarenin ancak hak ve hukukunu bilen, ödev ve sorumluluklarına müdrik, birbirinin haklarına saygılı özgür fert ve topluluklar ile gerçekleşebileceği kanaatine sahiptir. Bu kanaat doğrultusunda çoğulcu ve özgürlükçü bir yönetimin özelliklerini sayarak, bu şekilde bir idarenin alt yapısını oluşturmak üzere halkı irşad faaliyetine soyunmuştur. Cahil ağaların, inatçı efendilerin, garazkar beylerin, intikamcı paşaların, taklitçi idarecilerin, büyüklük taslayan şeyhlerin, demagoji yapan yabancıların sömürsü ve istibdadı altında ezilen, birbirine düşman edilen, kişiliklerinden yoksun kılınan bir topluluğu uyandırmak, ayağa kaldırmak, sorumluluklarını idrak ettirmek, hiç de kolay değildir. Bediüzzaman Said Nursi, *Münazarat*'ta bu çok zor olan görevi yerine getirmiştir. Zaman zaman hazır olan muhataplarının hakikatı idrakte kifayetsiz kaldıklarını görünce istikbaldeki insanlara sesleniyorum diyerek irşadını sürdürmüştür.

ÖZGÜRLÜKÇÜ YÖNETİMİN ÖZELLİKLERİ:

Bediüzzaman Hazretleri *Münazarat*'ta özgürlükçü bir yönetimin özelliklerini belirtir. Bunlar:

a) EGEMENLİĞİN MİLLETE AİT OLMASI

Bediüzzaman Hazretleri *Münazarat*'ta, meşrutiyeti, hakimiyet-i millet diye tarif eder ve meşveret ayetlerine dayalı olarak bu özgürlükçü yönetim şekline sahip çıkar. Millet'in bu egemenliğini temsilcileri vasıtası ile kullandığını, vali ve kaymakam gibi idarecilerin reis değil ücretli hizmetkarlar olduğun ifade eder.

b) HUKUK DEVLETİ OLMASI

Bediüzzaman Hazretleri "meşrutiyetin sırrı kuvvet kanunda olmalıdır" ifadesi ile devletin de dahil, herkesin kanuna uygun davranmak zorunda olduğunu, keyfi muameleye izin verilemeyeceğini belirtir. Peki kanunu olan her devlet hukuk devleti midir? Elbette değildir. Hukuk devleti olabilmek için hazırlanan kanunların fitrata uygun bulunması gerektiğini, aksi takdirde hukuk devletinden bahsedilemeyeceğini "hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede bir çığır açan, eğer kainattaki kanun-u fitrata muvafık hareket etmezse, hayırlı işlerde ve terakkide muvaffak olamaz. Bütün hareketi şer ve tahrip hesabına geçer." sözleri ile ifade eder.

Bediüzzaman Said Nursi, çoğulcu ve özgürlükçü bir yönetimin özelliklerini ortaya koymaktan maada, böyle bir idarenin ancak hak ve hukukunu bilen, ödev ve sorumluluklarına müdrik, birbirinin haklarına saygılı özgür fert ve topluluklar ile gerçekleşebileceği kanaatine sahiptir.

ile güçlendirmesidir. Bediüzzaman Hazretleri asgari seviyede özgürlüğü "Belki hürriyet budur ki: Kanun-u adalet ve tedipten başka, hiç kimse kimseye tahakküm etmesin. Herkesin hukuku mahfuz kalsın, herkes harekât-ı meşruasında şâhâne serbest olsun" şeklinde tarif eder

c) EŞİTLİK İLKESİ

Bediüzzaman Hazretleri herkesin kanun önünde eşit olduğunu, sosyal, siyasal ve ekonomik konumları sebebiye insanların ayrıma tabi tutulamayacağını, keza etnik dini ve kültürel yapıları nedeniyle insanlar arasında ayırım yapılamayacağını, "gayrimüslimlerle nasıl müsavi olacağız?" şeklinde dile getirilen soruya verdiği cevapta ifade eder. Keza sadece kanun önünde değil imkanların paylaşımında ve liyakatların değerlendirilmesinde de ayırım yapılamayacağını, Ermenilerin kaymakam ve vali olmasını içine sindiremeyen bir Müslüman'ın sorduğu soruya, verdiği cevapta dile getirir.

d) ÇOĞULCULUK

Farklı etnik, dini ve kültürel guruplardan müteşekkil bir toplumda, bu gurupların yönetime katılmaları çoğulculuk ilkesinin gereğidir. Bu tarz bir yönetim sistemine hazır olmayan ve hatta bunu inançlarına aykırı gören Bediüzzaman'ın muhatapları, bu düşünce ve inançlarını "Meclis-i Mebusanda Hıristiyanlar ve Yahudiler vardır; onları reylerinin şeriatı ne kıymeti vardır?" sorusuyla dile getirdiklerinde, Bediüzzaman Hazretleri devlet yönetiminin teknik bir iş olduğunu, bunun için dini ehliyetin gerekmediğini ifade ederek, onları ikna eder.

ÖZGÜRLÜKÇÜ YÖNETİMİN ALT YAPISI

Said Nursi yukarıda sayılan niteliklere sahip özgürlükçü bir yönetimde milletin egemenliğini bihakkın kullanabilmesi, hukuk devletinin gerçekleştirilmesi, çoğulculuğun ve eşitliğin içe sindirilmesi için insanların özgür ve sorumluluk sahibi olmaları, toplumda yerleşik yanlış değer yargılarının düzeltilmesi gerektiğini söyler. Yine toplumda ekilen düşmanlıkların da meşrutiyet yönetiminin önünde bir engel olduğunun farkında olarak gezisine başlar.

Bediüzzaman Hazretleri çoğulcu ve özgürlükçü bir yönetimin alt yapısını hazırlamak için irşad faaliyetinde bazı hususları öne çıkarmıştır. Bunları görelim.

a) ÖZGÜR VE SORUMLU İNSAN

Özgür bir yönetim ancak özgür ve sorumlu fertlerin oluşturduğu bir toplumda hayatiyet kazanır ve varlığını devam ettirir. Müstebit yönetimler, istibdatlarının devamı için halkı köle ruhlu ve sorumsuz kılmak gerektiğinin bilinci içinde, onları cahil bırakarak, aralarında neme lazım anlayışını yerleştirmişlerdi. Bediüzzaman Hazretleri bunun farkında olarak özgür ve sorumlu fert olmaları için insanları bu konuda alabildiğine irşad etmektedir.

Özgürlük esasen insanın özünü gürleştirmesidir. Bunun farklı seviyeleri bulunmaktadır. Asgarisi haklarını ve sorumluluklarını bilecek ve anlayacak eğitim ve öğretimden geçmesidir. Yani medeni olmasıdır. Yani hukuka uyan biri olmasıdır. Azamisi ise insanın gerçek manada Allah'a kul olarak özünü Allah ile güçlendirmesidir. Bediüzzaman Hazretleri asgari seviyede özgürlüğü "Belki hürriyet budur ki: Kanun-u adalet ve tedipten başka, hiç kimse kimseye tahakküm etmesin. Herkesin hukuku mahfuz kalsın, herkes harekât-ı meşruasında şâhâne serbest olsun" şeklinde tarif ederken, azami seviyede özgürlüğe ise "rabita-i İmân ile Sultan-ı Kâinata hizmetkâr olan adam, başkasına tezellül ile tenezzül etmeye ve başkasının tahakküm ve istibdadı altına girmeye o adamın izzet ve şehamet-i imaniyesi bırakmadığı gibi; başkasının hürriyet ve hukukuna tecavüz etmeyi dahi, o adamın şefkat-i imaniyesi bırakmaz. Evet, bir padişahın

doğru bir hizmetkârı, bir çobanın tahakkümüne tezellül etmez. Bir biçareye tahakküme dahi o hizmetkâr tenezzül etmez. Demek İmân ne kadar mükemmel olursa, o derece hürriyet parlar“şeklinde tarif getirir. Bediüzzaman Hazretleri birlikte yaşamının asgari iki şartından bahseder. Bunlar kendi değerlerini diğerine dayatmamak ve müteceviz olmamaktır. Kendi değerlerini diğerine dayatmamayı 25. Söz’de Ali İmran Suresi’nin 64. Ayetinin tefsirinde ele alarak izah eder. Aynı bahiste Surenin “ya ehlel kitap, ya ehlel kitap” hitabını “ya ehlel kitap lafzı, ya ehlel mektep lafzını dahi tazammun eder” diyerek genişletir. Mukaddes bir kitabın eğitiminden geçmiş birinin medeni olması sebebiyle değerlerini dayatmayacağını, bu ilkenin mektepte eğitilen içinde geçerli olacağını belirtir. Yine Said Nursi, Reddül Evham isimli makalesinde, gayrimüslimlerin orta çağ anlayışı içersinde ve gayet vahşi oldukları bir dönemde bile Müslüman toplum içersinde “dinde zorlama yoktur” ilkesi gözetilerek zarar görmediklerini dile getirerek, mevhumu muhalifinden ancak kural tanımayan vahşi insanlarla bir toplum oluşturulamayacağını ifade eder. Keza “medenilere galebe ikna iledir, söz anlamayan vahşiler gibi icbar ile değildir” cümlesi ile, birlikte yaşamının her iki şartını da özlü bir şekilde, ifade eder.

Özgür bir idarenin var olmasında insanların sorumluluk bilinci içinde davranışı önemli bir etkidir. Bediüzzaman Hazretleri Münazarat’ta bu konuya değinir ve muhataplarına sorumluluk üstlenen yönetime ve idarecilere itimat etmeyerek, sorumluluklarını bizzat yerine getirmelerinin önemini “göçerlerin koyunlarını kaybetmemek için müteyakkız olmaları ve çobanla yetinmemeleri gerektiğine dair” misalle ortaya koyar.

b) TOPLUMDA VAR OLAN YANLIŞ DEĞER YARGILARI

Müstebit idareler topluma hakim olabilmek için yanlış değerleri doğru diye empoze ederler. Zaman içersinde bu değerler toplum içinde yerleşir ve toplumun gelişimine mani olur. Muhataplarının Bediüzzaman’ın önüne sürdükleri bu yanlış değerlerden bir tanesi, hürriyetle ilgilidir. Hatta toplumun önemli bir şairi hürriyet hakkında “hürriyet cehenneme layıktır. Çünkü o kafirlere mahsustur” mısraını şiirinde dile getirmiştir. Nitekim o dönemde toplum nezdinde hürriyet söylemine sahip çıkan herkes kafir, zındık veya buna benzer menfi bir lakapla damgalanmaktadır. Bediüzzaman Hazretleri hürriyet hakkındaki toplumda yerleşik olan bu anlayışın yanlışlığına değinerek, esasen hürriyetin imanının hassası olduğunu delilleri ile ortaya koyar. Yine o dönemde halkın şeyh, veli gibi lakapları kullananların söz ve davranışlarını mihenge vurmaksızın kabul lendikleri, bunlara karşı özgür olamayacaklarına inandıkları görülmekte. Bunu Bediüzzaman Hazretleri’ne açıkça ifade etmektedirler. Bediüzzaman Hazretleri bu konuda da doğru olan anlayışın ne olduğunu ifadeyle, hiç kimsenin kendi değerlerinin yanlışlığını kabullenmeyeceğini, bu yüzden kimden gelirse gelsin, bu değerleri sorgulamaksızın kabul edilmemesi gerektiğini tavsiye eder.

c) TOPLUMDAKİ DÜŞMANLIKLAR

Yine istibdat yönetimlerinin usullerinden bir diğeri, toplumu oluşturan grupları birbirine düşman etmektir. Bilhassa Osmanlı gibi pek çok etnik, dini ve kültürel grupların yaşadığı bir ülkede bu yöntem müstebitler için bulunmaz bir fırsat idi. Keza dini metinlerde buna imkan veren ifadeler varsa, düşmanlık kaçınılmaz bir hale gelmekteydi. Nitekim Münazarat’ın yazıldığı dönemde Osmanlıyı oluşturan farklı etnik ve dini guruplar arasında bu düşmanlığın izlerini müşahede etmekteyiz. Muhatapları Bediüzzaman’a “ehli kitapla dost olmayın”

o dönemde toplum nezdinde hürriyet söylemine sahip çıkan herkes kafir, zındık veya buna benzer menfi bir lakapla damgalanmaktadır. Bediüzzaman Hazretleri hürriyet hakkındaki toplumda yerleşik olan bu anlayışın yanlışlığına değinerek, esasen hürriyetin imanının hassası olduğunu delilleri ile ortaya koyar.

ayetinden hareketle, onlarla dost olamayacaklarını bildirdiklerinde, Bediüzzaman bu ayetin onların ibadetleri ile sınırlı bir düzenleme içerdiğini, onları sevmemeyi gerektirmediğini, ehli kitapla evlenmeye izin veren ayetin, ehli kitabı sevmeyi netice verdiğini belirtir. Keza düşmanlığı sonuçlandıran sebeplerin temeline inerek, bu sebeplerde muhatapların rolüne değinerek, muhataplarını bir öz eleştiriye davet eder.

Sonuç

Bediüzzaman Hazretleri, *Münazarat*'ı yazarken, içinde bulunduğu dönemin lokal sorunlarını, evrensel İslami prensiplerle çözüme kavuşturma yolunu seçmiştir. Problemlerin çözümünde dayandığı prensiplerin evrenselliği, *Münazarat*'ı gelecekte karşılaşılan sorunlar için de bulunmaz bir kaynak haline sokmuştur. Bugün yaşadığımız ve çözüm bulmak için çarpındığımız kronik sorunlarımızın pek çoğu için *Münazarat* sağaltıcı reçeteler sunmaktadır. Tek yapacağımız şey Bediüzzaman'ı ve Risalelerini anlamak ve yeniden anlamlandırmak olacaktır. Bu bizim boynumuzun borcudur. Zira Bediüzzaman kendini anlamayan veya anlamak istemeyen çağdaşlarına arkasını dönerek *Münazarat*'ta bize seslendi. Onun sesine lebbeyk demek, bıraktığı mirasa sahip çıkmak, geleceğimize sahip çıkmaktır.

Özet

Bediüzzaman'ın *Münazarat*'ı dönemin lokal sorunlarını, evrensel İslami prensiplerle çözüme kavuşturmakla kalmaz, eserin çözüm için dayandığı prensiplerin evrenselliği, onu gelecekte karşılaşılan sorunlar için de bulunmaz bir kaynak haline sokar. Bugün yaşadığımız ve çözüm bulmak için çarpındığımız kronik sorunlarımızın pek çoğu için *Münazarat* önemli bir kaynaktır. Bu çalışmada *Münazarat*'ta ortaya konulan özgürlükçü yönetime ait ilkeler ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Özgürlükçü yönetim, millet hakimiyeti, hukuk devleti, eşitlik, çoğulculuk

Abstract

Bediüzzaman's *Münazarat* not only solves local problems of the period by universal Islamic principles, but the principle of the universality of the work for a solution, it puts into a resource is not available for future problems. The universality of the principle of the Work for solutions, makes it a rare source of solving future problems. Today, for many of the chronic problems we live and struggle to find solutions, *Münazarat* is an important source.

Keywords

Libertarian government, nation, sovereignty, rule of law, equality, pluralism